

■ **Ferhat Koca**, *Hakikat Peşinde Yalın Kalem*, Araştırma Yayınları, Ankara 2019.

Değerlendiren: Menekşe ÇITAK*

Hakikat Peşinde Yalın Kalem adlı eser Ferhat Koca'nın İslam hukukuyla ilgili toplam 26 müzakere ve tanıtım metinlerinden oluşmaktadır.

Prof. Dr. Ferhat Koca müzakerelerine daima tebliğ sahibine emeğinden dolayı tebrikle başlar; ardından tebliğın bir özetini sunarak tebliğ metninin geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla üslup, sistematik ve içerik yönünden katıldığı veya itiraz ettiği noktalara değinir. Tartışılan konuda eksik kalan hususları ise yazar müzakeresinin sonuna bırakarak varsa tavsiyelerini ilave eder.

Müzakere metinlerinin içeriklerine geçmeden, tebliğ ve müzakerelerde dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında Koca'nın bazı tavsiyelerini burada hatırlatmak istiyoruz:

Öncelikle çok geniş bir konuyu kısa bir tebliğ sıklıştırmamak için tebliğci daha dar kapsamlı bir konu seçmeli, tebliğ başlığı içerikle uyumlu olmalı, metnin girişinde bu tebliğ ile neyin amaçlandığı açık bir şekilde belirtilmeli; konuların anlaşılması için tebliğ çeşitli ana ve ara başlıklara bölünmeli, anlatılmak istenen her bir görüş ya da iddiadan önce geniş girizgahlar yapılmamalı, tebliğın uzun olmaması için konu dışı unsurlara gereğinden fazla yer verilmemeli, akıcı bir üslupla hukuki bir dil kullanılmalı, tanım yaparken mantık ilminin kurallarına uymalı, kısırdönğüye ve iç çelişiklere düşülmemeli, kompozisyon hatalarından ve aynı anlama gelen çeşitli kelime ve cümle kalıplarının sıkca tekrarlarından kaçınılmalı, tebliğci çekingen bir üslupla konu hakkındaki şüphelerini dile getirmek yerine cesurca görüşlerini ifade edebilmeli, başka vesilelerle yazmış olduğu makalelerinden dipnotta herhangi bir bilgi vermeksizin kes-yapıştır usulüyle tebliğine aktarmamalı, ayrıca bütün ilmi çalışmalarında tutarlı olmalı, vazgeçtiği görüşleri varsa bunları belirtmeli, görüşlerini dile getirirken konuyu şahsileştirmekten kaçınmalı, ilmi çalışmalarda hakikati her çeşit hatırın ve ilişkiler ağının üzerinde tutmalı, tartışan tarafların eşit meşruiyete sahip insanlar oldukları, eşit İslami değerlere ve eşit hüsnü niyete sahip oldukları daha baştan genel bir prensip olarak kabul edilmeli ve böylece ayrımcı ve discrimine edici yaklaşımlardan uzak durulmalı, her bilim adamının - kendisine göre - kuvvetli bir akli, herkesten saygı beklediği yüksek bir hakikati ve en yücede

* Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, asiyebelkis@googlemail.com

tutmak istediği bir şeref ve onuru olduğu unutulmamalı, ahlaki olmayan ve sadece kendisini, şahsi çıkar ve hesaplarını düşünen ilim adamlarının bütün insanlık için en büyük tehlike olduğu bilinmeli; tarafsız, objektif ve hakikat arayan bir ilim adamı kimliğiyle konuya eğilmeli, kendi şahsi kanaatlerini belirtirken “ümme” adına konuşmamalı, çalışmalarını sırasında yapacağı analiz ve sentezlerde imkan nispetinde somut delillere ve verilere dayanmalı, indirgemeci ve genellemeci bir yaklaşım sergilememeli; itham, alay, tahkir, tezyif ve değer yargısı yüklü söylemlerden kaçınmalı, tebliğde adı geçen yazarların ve çeşitli kesimler için yapılan atf ve isnatların, ileri sürülen görüşleri desteklemek için getirilen delillerin kaynakları herhangi bir kıskançlığa düşülmeden zengin bir biçimde gösterilmeli, tebliğde bir konudaki ayet veya hadislerin tercümelerinin alt alta yazılması kendisine ilim adı verilebilecek bir çalışma olmadığı için böyle bir çalışmanın ilmi bir nitelik kazanabilmesi için söz konusu ayet veya hadisler birtakım perspektiflerden ele alınarak taksim ve tasnif edilmeli ve son olarak konuyla ilgili orta ve yüksek seviyedeki okuyucular için bir kaynakca (literatür) eklenmeli ve böylece konu hakkında dinleyici ve okuyucular serbest bırakılmalı, konuyla ilgili hakikati onların da kendi imkanları ölçüsünde aramalarına olanak tanınmalıdır.

Bu girişten sonra müzakere ve tanıtım metinlerinde müellifin öne çıkan bazı görüşlerine yer vermek istiyoruz.

Çağdaşlaşma Sürecinde İslam Hukuku başlıklı müzakere metninde Ferhat Koca tebliğcinin görüşlerini belirttiikten sonra şu değerlendirmelerde bulunur: Fıkhi yönelişleri yeniden gözden geçirebilmek için öncelikli olarak ihtiyaç duyulan şey hür düşünce ve bu düşünceleri hür olarak ifade edilebilme imkanlarının sağlanmasıdır. Ayrıca İslam hukukunun ilahiliği ve insaniliği arasında bir dengenin kurulması gerekmektedir. Zira yazara göre: “fıkıh eğitimi sırasında bu hukukun “ilahiliği” vasfına daha çok atıflarda bulunulmuş ve hatta savunma psikolojilerinin de etkisiyle herhangi bir meseledeki küçük bir ayrıntı bile değiştirilemez bir tabu haline getirilmiştir. Amel-i ehl-i Medine, icma, sahabe görüş ve uygulamaları gibi birtakım beşeri, tarihi, coğrafi ve sosyal unsurlar taşıyan delillerin, tarihi süreç içerisinde bağlayıcı bir karaktere bürünmesi yanında, özellikle taklit dönemlerinde buna mezhep imamlarının ihtilafları, racih ve mercuh kavilleri ilave olunmuş ve hayatımız adeta etrafı yüksek duvarlarla örülü, içinden çıkılmaz dolambaçları bulunan bir labirente dönüşmüş ve böyle bir labirentte İslam’ı yaşamak ancak bazı seçilmiş insanlara ve efsanevi kahramanlara nasip olabilmektedir. Biz fıkıhcılar ise isabetsiz yaklaşım ve teşviklerimizle beyinlerini doldurduğumuz bu insanların karşısına çıkarak “Durun kalabalıklar! Bu cadde çıkmaz sokak!” diyemiyor ve çürük

bir temel üzerine kurduğumuz binanın devrilen kalıntıları altında ezilip gidiyoruz. Sahabenin ve müçtehidlerin kendi hayatlarını yaşadıklarını, kendi problemlerini çözmek için uğraşıp didindiklerini, bizim de onlar gibi kendi hayatımızı yaşama ve problemlerimizi çözmeye hakkımızın olduğunu ve şayet onların döneminde yaşamış olsaydık bizzat kendilerine itiraz etme hakkımızın bulunduğunu söyleyemiyor ve onların kendi vücutları için diktikleri elbiseleri yıpranmalarına, eskimelerine ve vücudumuzun kimi yerine dar, kimi yerine de geniş gelmesine rağmen giymekte ısrar ediyoruz” (Ferhat Koca, *Hakikat Peşinde Yalnız Kalem*, s. 16-17). Bunun dışında Ferhat Koca “fıkhi içtihat ve yönelişlerde, insanın temel maslahatlarını koruma ve geliştirme anlamında bir “insan merkezli” yaklaşımın bize dinimizi ihmal etmeden dünyamızı, dünyamızı ihmal etmeden de dinimizi yaşayabilme imkanı vereceği” kanaatindedir (s. 17). Müellif ihtiyaçlara göre İslam hukukunun sistematığının değiştirilebileceğini ve fûru-i fikhın bazı konuları ile usul-i fikhın ilgili bölümleri hukuk felsefesi, hukuk metodolojisi, hukuk psikolojisi... gibi alt disiplinlere ayrılabilirliğini ve felsefe, tarih, psikoloji, sosyoloji... gibi disiplinlerin metodlarından yararlanma imkanlarının araştırılması gerektiğini savunmaktadır. Son olarak geçerlilik ve uygulama imkanı bulunmasa dahi yazar çeşitli hukuki alanlarda kanun taslağı şeklinde taknin faaliyetlerine yönelmenin de İslam hukukunun gelişmesine katkı sağlayacağını belirtmektedir.

Fıkıh İlminde Kavram-Terim Sorununa Genel Bir Bakış adlı müzakere metninde ise Ferhat Koca Türkçe fıkıh yadigarlarına atıfta bulunarak fıkıh eğitiminde Türkçeye ağırlık verilmesini önerir. Bunu gerçekleştirebilmek için Türkiye’de bir “Terim Hazırlama Kılavuzu” yazmak ve bir “Terim Sözlüğü” hazırlamak amacıyla “İslami İlimler İçin Terim Hazırlama Komisyonu” kurulmalıdır. Bunun dışında bir “İslami Araştırmalarda Yazım Kılavuzu”na da ihtiyaç bulunmaktadır. İslam araştırmalarında Türkçe yayınları özendirmek maksadıyla akademik çalışmalarda Türkçe’yi en iyi kullananlar için çeşitli ödüller verilmelidir. Müellif İslami ilimlerde terminoloji sorunuyla ilgili olarak “bütün İslam ilimlerinde temel terimlerin doğuşu; bu terimlerin başta Farsça ve Türkçe olmak üzere diğer dillere geçişi ve tercüme edilmiş süreci; bugün çeşitli dillerde bu terimleştirme faaliyetlerinin konularında yeni çalışmalar yapılmasının faydalı olacağı kanaatindedir” (s. 75).

Kur’an-ı Kerim’in Anlaşılması Üzerine başlıklı konuşma metninde yazar Kur’an-ı Kerim’in yorumlanması faaliyetine çok ihtiyacımız olduğunu vurgular ve ona göre “Kızılırmak nasıl ki, Karadeniz’e ulaşabilmek için kıvrım kıvrım nice dağlar, nice dereler ve nice ovalar geçer ve kendi yol ve mecrasını bularak akar ise İslam ümmeti de kendi kamu vicdanının ve şartlarının yol vereceği mecralar içeri-

sinde, kimi zaman tarihsel yaklaşımlara kimi zaman da gai yaklaşımlara yönelerek Kur'an-ı Kerim'i yorumlayacak ve böylece, kendi dinine, kendi vicdanına ve kendi maslahatına uygun düştüğüne inandığı yaklaşımı benimsemiş olacaktır" (s. 80-81).

Fıkıh Usulünün Temel Varsayımları ve Tarihselcilik Üzerine başlıklı metninde Koca müzakereci olarak hiç bir tarafta yer almadan, hiç kimseden çekinmeden ve bir takım riskler de üstlenerek tarihselcilik ve klasik Fıkıh usulü ilminin amacı ve işlevi hakkında şu tespitlerde bulunur: "Tarihselcilik dini, hukuki, tarihi veya edebi bir metni ya da hitabı mütakelliminin maksadına uygun bir şekilde anlamak için önerilmiş bir yöntem veya yaklaşım biçimidir. Klasik Fıkıh usulü ilmi ise İslam dininin naslarını lafzi ve manevi anlama, yorumlama ve hüküm koyma yöntemlerine sahip bir ilimdir. Ona ilk suyunu Hz. Peygamber vermiş, daha sonra sahabe, tabiin ve diğer nesillerin bilginleri buraya su taşımışlardır. Bu havuza bugün de çeşitli damlalar taşıyan insanlar bulunmaktadır" (s. 160). "Dolayısıyla Fıkıh usulü ilmi donmuş, tabulaşmış bir ilim değil, durmadan kendisine yeni dereler ve sular katılan, zenginleşen bir ilimdir. Fıkıh usulü ilminin ne adı, ne amacı, ne alanı, ne yöntemleri, ne de cevapları kutsal yani gerek içeriği gerek sistematığı dokunulamaz ve eleştirilemez bir ilim değildir. Bunların hepsi değişebilir, değiştirilebilir, eleştirilebilir. Zaten tarihselcilik yöntemi, fıkıh usulcülerinin yabancı olduğu bir anlayış değildir. Fıkıh usulündeki sebep-i nüzul veya sebep-i vürud, hususi sebep, örfün veya ezmanın değişmesiyle ahkâmın değişmesi, illetin (hatta bazılarında göre hikmetin) değişmesiyle hükmün değişmesi, istihsan ve nihayet maslahat-ı mürsele gibi her fıkıh usulcünün çok iyi bildiği konularda tarihselcilik yönteminin keşiştiği ve örtüştüğü çeşitli noktalar bulunmaktadır. Tarihsellik sadece bir yorum yöntemidir; fıkıh usulü ise yorum yöntemlerini içeren bir ilimdir. Dolayısıyla Fıkıh usulü ilmi içlem ve kaplam olarak tarihselci yöntemden daha kapsamlı ve şümulüdür. Tarihselcilik, fıkıh usulünün rakibi değil, olsa olsa Fıkıh usulü ilminin küçük bir dalını teşkil edebilir" (s. 161). "Tarihselcilikten yararlandığımızda, eğer Fıkıh usulü ilmi zarar görür, şu veya bu ilkesini kaybeder, şu sistematığına zarar gelir diyorsak; o zaman Fıkıh usulü ilmi ne zamana kadar tarihselcilik korkusuyla yaşayabilecektir? Başka bir yöntemin yaşamsal tehdidi altında hayatini sürdüren bir ilim ne kadar sağlıklı yaşayabilir ve insanlığa ne kadar isabetli çözümler sunabilir? Burada günümüz fıkıhçı ve usulcülerine düşen görev, fıkıh ve fıkıh usulünü taşıyıcılar; sevmek ve korumak için aldığımız avucumuz içerisinde havasız ve susuz can vermesine sebep olmak değil, onu çağın imkan ve ihtiyaçlarına göre yeniden inşa ve organize etmek olmalıdır. Bu inşa ve organizeye yarayan alet, araç ve enstrümanlara karşı şiddet ve dışlayıcılıkla değil, onlardan yararlanmak isteyen bir ihtiyaç sahibi gibi davranmak bize daha isabetli gözükmektedir" (s. 162).

Gizli Evlilik, Misyar Nikahı ve Tescil Edilmeyen Evlilikler Üzerine adlı müzakere metninde müellif tebliğcinin nikah konularında insanları diyani hükümlere yönlendirmesini isabetli bulmaz. Çünkü “Hz. Peygamber İslam vahyinin başlamasından sonra ne kendisinin ne de başkalarının nikahlarını yeniden akdetmemiş, Cahiliye döneminde toplum tarafından meşru kabul edilen nikah akitlerini meşru kabul etmiş, sadece bazı evlilik türleri ve evlilik manileriyle ilgili hükümleri ilga, ıslah veya yeniden inşa etmiştir. Dolayısıyla yazar, ister İslam ülkelerinde isterse gayri Müslim ülkelerde yaşasın, Müslümanların nikah akdiyle ilgili konularda, söz konusu ülkelerin İslam’ın hükümlerine aykırı olmayan nikah hukuklarına uymaları gerektiğini düşünmektedir” (s. 171). “Nikah konusunda hükümleri kazai ve diyani diye ikiye ayırmanın Müslüman toplumları kendi devletlerine ve devletlerinin hukuklarına yabancılaştırmakta ve devletin hukuku yanında bir de Müslümanların hukuku veya diyani anlayışı adı altında, paralel bir hukuk anlayışının oluşmasına yol açmaktadır. Prof. Dr. Ferhat Koca tebliğcinin aksine, fıkıhın kazai boyutunu yani hukuka bağlılığını esas alır. Zira dine bağlılığın objektif ölçüsü hukuka bağlılıktır” (s. 172). Tebliğcinin gizli ve misyar nikahı caiz görmeyişine karşı çıkararak yazar haram koyma yetkisinin ancak Allah’a mahsus olduğunu hatırlatır. Ayrıca İslam hukukunun (özellikle Hanefilerde) klasik akit teorisi ile nikah hükümleri çerçevesinde “gizli” nikah da misyar nikahı da sahih olur. Ancak klasik İslam hukuk mantığı ve teorisi çerçevesinde sahih olsalar bile, müellif pratikte gizli nikahların tescil imkanlarının bulunduğu ülkelerde, tescilsiz nikahlara devletin izin vermemesi gerektiğini düşünmektedir. Zira nikahta şart koşulan şahitliğin temel amacı nikahı belegelemek yani tescil ettirmektir. Şahitlikle ilgili naslar aynı zamanda tescil hakkında varit olmuş naslardır. Misyar nikahında kadının bazı haklarından fedakarlık şartını ise, yazar geçersiz ve batıl bir şart olarak görür. Kadın istediği zaman bu sözünden vazgeçerek nikahın verdiği bütün haklarını talep edebilir” (s. 185). Şayet “bu tür evlilik sebebiyle kamu düzenini ve genel ahlakı tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, o zaman da bu problemi gidermek için devlet gerekli tedbirleri almakla görevlidir” (s. 186). Bir de “Osmanlılar döneminde uygulanan imam nikahı ile bugünkü imam nikahlarının kıyaslanamayacağını belirten Ferhat Koca, Osmanlıdaki imam nikahının bugünkü manada resmi nikah olduğunu hatırlatır. Zira Osmanlıda imam ancak kadının verdiği izinnameye dayalı olarak kendi mahallesinde yaşayan ve nikahını kıymasına izin verilen kişinin nikahını kıyabilmekte ve sonucu da kadıya bildirerek bir anlamda nüfus memurluğu görevini deruhte etmekteydi” (s. 192). Ayrıca yazar nikah konusunda yaşanan sıkıntıları gidermek için Diyanet İşleri Başkanlığının, kendi görevlilerine resmi nikahtan sonra da resmi nikah akdi gibi ikinci bir akit yapmamalarını; vatandaşın istemesi halinde, sadece evlenen eşlere dini nasihatlar ve hayır duaları yapmalarını teşvik etmesi tavsiyesinde bulunur.

Temel İslam İlimlerinin Ortaya Çıkışı ve Birbirleriyle İlişkileri başlıklı konuşma metninde Ferhat Koca disiplinler arasındaki ilişkiler hakkında şunları söyler: “Fıkıh usulü kurallarından yararlanarak müfessirler Kur’an ayetlerini, muhaddisler de hadisleri yorumlayıp şerh ve tefsir etmişlerdir. Dolayısıyla, İslam hukuku kaynak ve malzeme bakımından tefsir ve hadise muhtaç iken, yorum metodolojisi bakımından ise tefsir ve hadise yardım etmiştir. Kelam ile fıkıh ve usul arasındaki “asıl” ve “fer” ilişkisini müellif şu güzel örnekle tasvir eder: Kelam asıl, fıkıh ve usul gövde ve dallar mesabesindedir. Ağacın kökü ne kadar sağlam ve sağlıklı ise, gövde ve dalları da o kadar sağlam ve sıhhatlidir. Dolayısıyla, fıkıh ve usul, gerek ontoloji gerekse epistemoloji bakımından bütün ideolojisini Kelamdan alır. Fıkıh ve usul olmadan Kelam ilmi işlevsiz, fonksiyonsuz, pratik herhangi bir değeri ve sonucu olmayan salt bir felsefeye dönüşür. Kelam olmadan fıkıh ve usul ilmi ise amaçsız, anlamsız, ruhsuz ve ahlaksız birtakım kuru/seküler hükümler yığını haline gelir. Bu sebeple müellif, usuldeki Kelam kaynaklı konuların usul ilminden çıkarılması gerektiğine dair birtakım selefici yaklaşımları isabetli bulmamaktadır” (s. 209-210). Yazarın değindiği diğer bir husus ise, mütevatir sünnetin dışında sübut derecesine bakmaksızın her sünneti inanç konularında bilgi kaynağı olarak kabul etmenin, ahad haberler sebebiyle fıkıhın yaşadığı bütün sorunları Kelam ilminin de yaşayacağı anlamına geleceğidir; örnek olarak mehdilik, mesihlik, büyücülük, falcılık, reen-karnasyon...gibi ihtilafli meseleleri sıralar. Ona göre temel inanç ve ideolojisi, sübut bakımından tartışmalı olan delillere dayalı bir hukuk sisteminden ise, adaletli ve ahlaklı hükümler çıkarmak mümkün olmayacaktır.

İslam Geleneğinde Farklı Ekollerin Peygamber Tasavvurları ve Bunların Değerlendirilmesi adlı müzakere metninde Prof. Dr. Ferhat Koca, bir yandan Rasulullah’ı bir postacı konumuna indirgeyen, öte yandan onu melekvari olağanüstü bir varlık olarak yücelten iki uç görüş karşısında savunmacı ve anti tez niteliğindeki sunumlar yerine, peygamberlikle ilgili olarak tarihte ve günümüzde yaşanan çeşitli sapmalara da cevap verecek tarzda, tevhit akidesine uygun yani sahih bir nübüvvet anlayışının ortaya konulmasını ve bu anlayışın genel çerçevesinin çizilmesini tercih ettiğini belirtir ve Peygamber tasavvuru ve sevgisi konusunda her türlü ifrat, tefrit ve hurafeden kaçınılması gerektiğini belirtir.

Alternatif Sigorta Modelleri Üzerine Bazı Düşünceler başlıklı müzakere metninde müellif “Din İşleri Yüksek Kurulu’nun sigorta konusunda görüşlerini yeniden müzakere etmeye ve sigorta konusunda genel ve mutlak bir hüküm vermek yerine, günümüzde cari olan sigorta türlerini tek tek incelemeye ve ticari sigortalar ile karşılıklı (yardımlaşma) sigorta kurumlarını önceleyen ve tavsiye eden bir yaklaşım

sergilemeye davet etmektedir” (s. 252). Tekafül kurumlarını yazar, günümüzde birer sömürü araçlarına dönüşen ticari sigortalara karşı gerçek bir alternatif olarak görmektedir. Ancak bazı alimlerin mutlak bir şekilde ticari sigortalara cevaz verdiklerinden, Koca insanların başka arayışlar ve denemeler içerisine girmediklerini hatırlatır; alimlerin ve kurumların şartsız ve kayıtsız bir şekilde ticari sigortalara cevaz verecekleri yere, öncelikle devleti ve halkı, sosyal sigortalar ve yardımlaşma sigortaları konusunda teşvik etmeleri ve bu arada tekafül ve tebadül sigortaları konusunda yol gösterici fikirler üretmeleri gerektiğini, daha sonra da bu sigortalarla telafi edilemeyen alanlarda ticari sigortalara cevaz verebileceklerini belirtir (s. 255).

Fıkıh Usulü İlminin Yenileşmesi Üzerine Bazı Düşünceler adlı müzakere metninde Ferhat Koca makasudın usul ilminin vazgeçilmez bir parçası olduğu üzerinde ısrar eder. Zira “lafzi yorum metoduyla çözüme kavuşturulamayan konular ikinci yorum yöntemi olan manevi/gai yorum (makasıd-ı şeria) metoduyla çözülmeye çalışılır” (s. 260). Tebliğcinin usul-i fıkıh ilminde kullanılan dilin sadeleştirilmesi önerisine müellif katılır ve şöyle yakıdır: “Keşke biz, tarih boyunca İslami ilimlerin Türkçeleştirilmesi ve Türkçe kavramlaştırılması sürecini, “İslamlaşma” ile “Araplaşma” arasındaki farkı anlayarak gerçekleştirebilseydik! Ne yazık ki biz, iyi Müslüman olmayı, bütün alanlarda Araplaşma olarak algılamışız. Türklerin İslami ilimleri Arapçayla veya Arapçalaşmış bir Türkçeyle eğitip öğretmesinin sonucu ne olmuştur? “Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur” olmuştur. Günümüzde usul ve fıkıh öğrencilerimize öğretemiyoruz. Neden? Çünkü zarf-mazruf, isim-müsemma, vakit, vakt-i müvessa, vakt-i mudayyak... gibi kelime ve kavramları Arapça olarak öğrenciye ezberletiyoruz, ancak bu kavramlar öğrencimizin zihninde yer etmiyor” (s. 261-262). Yazar usul-i fıkıh ilminden mantık, kelim ve dil konularının çıkarılması görüşüne katılmaz, aksine daha da geniş bir şekilde anlatılması taraftarıdır. Usul-i fıkıhtan mantık terimlerinin temizlenmesi onu “selefi bir alet ve enstrümana dönüştürecektir. Aynı şekilde, kelami konuların çıkarılması demek, onun ruhunun alınması yani usul-i fıkıhın canlılık ve hayatiyetinin son bulması demektir” (s. 263). Koca’ya göre, “usul-i fıkıh ilminin fıkıhın doğuşundan yüz, yüz elli veya iki yüz yıl sonra tedvin edilmiş olması, usul düşüncesinin daha önceden mevcut olmadığı anlamına gelmez. Nitekim Mantık ilmi Aristo tarafından tedvin edilmiştir. Ancak bu, mantığın Aristo’dan önce olmadığı anlamına gelmez. Usul düşüncesi fıkıh kadar eski hatta fıkıhtan daha önce zihinlerde mevcut olan bir düşüncedir. Çünkü bir nassın talil edilebilir olması demek, onun hangi amaç ve maslahat için geldiğini araştırabilmek demektir. Bir nassın niçin ve neden nazil olduğunu anlama, anlatma ve araştırma düşüncesi ise başta Hz. Peygamber olmak

üzere sahabe arasında yaygın bir düşüncedir” (s. 266). Son olarak müellif, “usul-i fıkıh ilmini sadece nazari bir ilim olarak değerlendirmez, onu aynı zamanda İslam hukukunda şer’i hükümlerin çıkarılması amacıyla konulmuş yani ameli yönü bulunan bir ilim olarak değerlendirir. Usul-i fikhın bu amacı, tebliğcinin ileri sürdüğü gibi, on sekizinci veya on dokuzuncu asırlarda değil, Tahavi’nin *Ahkamü’l-Kur’an’ı*, Cessas’ın *Ahkamü’l-Kur’an’ı* ve erken tarihlerde yazılmış olan pek çok usul-i fikh kitabının mukaddimelerinde de açıkça belirtilmiştir. Tarihsel süreçte bu ilim mezheplerin sistematik tutarlılık ve bütünlüklerini test etmek için veya mezhepler arası üstünlük mücadelesi için bir araç olarak kullanılmıştır. Elektriğin aydınlatma dışında başka amaçlar için kullanılmış olması gibi, bu ilim de pek çok amaç için kullanılmıştır. Ancak bu ilmin temel amacı, Şari’in gerek hitaplarından/lafızlarından gerekse makasından hareketle, bir olay hakkında onun rızasının, murad-ı ilahisinin yani şer’i hükmün ne olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmaktır” (267-268).

İslam Hukukunun Klasik ve Çağdaş Doktrinlerinde Cihad Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler başlıklı müzakere metninde Koca İslam dininin temel kaynakları olan Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in sünnetinden hem Müslümanları hem de gayri Müslimleri ortak bir noktada buluşturabilecek ve onları mutlu edebilecek adil, hakkaniyetli ve barış temelli bir uluslararası ilişkiler kuramı ve devletlerarası hukuku kurulabileceğine dair kanaatini ifade eder (s. 282). Müellif İslam devletler hukuku inşa edebilmek için Kur’an ve sünnetteki konuyla ilgili evrensel yani bütün çağlara hitap eden hükümleri içeren ayet ve hadisler (naslar) ile olgusal birtakım etken ve unsurlar sebebiyle “sıcağı sıcağına” önerilen tarihsel çözümleri (hükümleri) içeren nasların birbirinden ayırt edilmesi gerektiğine inanır (s. 284). Cihadla ilgili ayet ve hadisin nüzul ve vürut tarih ve kronolojilerini tam ve doğru bir şekilde tespit edebilmek hemem hemen imkansız olduğu için yazara göre cihad konusundaki nasların zaman bakımından birbirleriyle ilişkilerinin tespiti ve yorumlanması konusunda nesih teorisinden daha geniş bir metodolojik perspektife ve entrümana ihtiyaç bulunmaktadır (s. 288). Ayrıca Ferhat Koca İslam devletler hukuku alanında örf dayalı hükümlerin söz konusu örfün değişmesiyle değişebileceği ilkesi üzerinde metodolojik bir ittifakın sağlanmasının kaçınılmaz olduğu üzerinde durur (s. 289). Son olarak müellif evrensel bir İslam devletler hukuku sistemi ve uluslararası ilişkiler kuramı inşası sırasında dar’ul-İslam’ın birliği ilkesinin tartışılması ve farklı İslam devletlerinin varlığı gerçeğinin kabulü yanında, “Müslüman” kişi ve devletler için de birtakım “imtiyazlı” statülerin oluşturulmasının gerektiğini dillendirir (s. 291).

Makasid Merkezli İslam Anlayışı: İmkanlar, Sınırlar ve Sorunlar Üzerine Bazı Düşünceler adlı müzakere metninde Koca cemaî aklın maslahat ve mefsetedi belir-

lemedeki yeri konusunda çeşitli kişilerden meydana gelen kurulların içtihatlarını “isabet” derecesi açısından idealize ederek ferdi içtihatları itibarsızlaştırmanın isabetli bir yaklaşım olmadığını savunur (s. 313). Müellif fıkıh ilminde ferdi içtihadın “asıl” olduğunu ve her ne sebeple olursa olsun ferdi müçtehide olan güvenin sarsılmaması gerektiğini, kurul içtihadlarının değerlerinin olduğundan fazla abartılmamasını, aksi halde bu abartının uzun vadede İslam’ı “kurumlar ve ruhbanlar” dini haline dönüştüreceği uyarısında bulunur (s. 314). Ayrıca, yazar “makasidî yorum metodunu reddetmenin bizi katı lafızcılığa (zahiriliğe) ve hukuki pozitivistliğe götüreceğini ifade eder. Bu ise, yağmurdan kaçarken doluya tutulmak demektir. Böyle bir reddin varacağı son nokta dini alanda baskıdır; diktatörlüktür; oligarşidir; el-Kaide’dir; DAESH’tir. O zaman geriye, makasidî yorum yöntemini dengede tutabilecek, onu lafızdan uzaklaştıran ve lafızla ters düşüren her türlü aşırı yöneliştiren alıkoyabilecek birtakım genel ilke ve kurallar koymak kalmaktadır. Bu kuralları vaz ederken de yine aşırıdan ve fazla ayrıntıya girmekten kaçınmak gerekir. Çünkü söz konusu kural ve ayrıntılar ne kadar çok olursa, bu o kadar makasidî tefsirin önüne taş yuvarlamak ve onun yolunu kesmek anlamına gelir” (s. 315-316).

Usul-i Fıkıh İlminin Önemi ve Temel Usul-i Fıkıh Kitaplarının Tercüme Edilmesi Projesi adlı konuşmanın metninde yazar Usul-i fıkıh ilminin İslami ilimler içerisindeki konum ve değerini Türk okuyucularına anlatabilmek, ayrıca usul ilminin doğuş sebeplerini irdeleyebilmek, onun öneri ve işlevlerini inceleyebilmek ve bu arada söz konusu ilimle uğraşanlara ya da bu ilme ilgi duyanlara zengin kaynaklar sunabilmek için temel Usul-i fıkıh metinlerinin standart bir seri halinde Türkçeye tercüme edileceğinin müjdesini vermektedir (s. 317). Müellif “bu tercüme faaliyeti sayesinde Türkçemizin usul-i fıkıh ıstılahları bakımından zenginleşeceğini, bu alanda yeni terim ve kavramlar üretileceğini ve Türk çocuklarının kendi öz dilleri ve düşünce tarzlarıyla bir Usul-i fıkıh ilmi inşa etmelerinin imkan ve yollarının açılmış olacağını belirtir” (s. 319).

Hakikat Peşinde Yalın Kalem Ferhat Koca’nın akıcı üslubu sayesinde İslam hukukcularının yapmış oldukları tartışmaları, okuyucunun adeta tartışmalara bizzat canlı olarak katılmışçasına büyük bir heyecan ve zevkle okuyabileceği bir kitaptır. Bu eser vesilesiyle hem müellifin ilmi derinliğinden, hem de akli hür, vicdanı hür ve irfanı hür bakış açısından son derece istifade ettiğimizi belirtmek isteriz. Ayrıca yazar kitabında “Üslub-ı beyan aynıyla insandır” sözünü hatırlatarak müzakerelelerinde fakihlere yaraşır nezaketli bir üslubun nasıl olması gerektiğinin yolunu gösterir. Bundan dolayı eser, *Hakikat Peşinde Yalın Kalem* adını sonuna kadar hak eden İslam hukukuna dair kaynak eserler arasında yer alır.